

Miñor: o nome do río e do val

GONZALO NAVAZA

RESUMO

Miñor é o nome do río que drena o val homónimo. É un hidrónimo que dá nome á comarca. Aparece testado dende o século X como Val de Miñor ou como segundo elemento de topónimos compostos. Todas as hipóteses apuntan á orixe prerromana de Miñor, quizais como topónimo replicante de Miño. As testacións documentais redundan dende o século XIII na forma Valle Miñor aínda hoxe viva e regaleguizada como Val Miñor na transición.

PALABRAS CHAVE: Miñor, Val (de) Miñor, Valle Miñor, hidrónimo.

ABSTRACT

Miñor is the name of the river that drains the homonymous valley. In addition, a hydronym that gives name to the region. It appears attested since the 10th century as Val de Miñor or as second element of compound toponyms.

All the hypotheses point to the pre-Roman origin of Miñor, perhaps as a replication of Miño.

From the 13th century the documentary attestations insist on the form Valle Miñor, alive nowadays in its Galician version, Val Miñor, recovered in the "transición" of 1976.

KEY WORDS: Miñor, Val (de) Miñor, Valle Miñor, hydronym.

Igual que sucede coa denominación doutros territorios históricos como *Limia*, *Deza* ou *Xallas*, o nome desta terra (*terra de Mineor*, a.1142; *terra de Minor*, a.1179) coincide co nome do seu río principal. O valor hidronímico é sen dúbida o orixinario: o nome do río pasou a aplicarse tamén á comarca e non ao revés. Desde o século XIII a antiga *Terra de Miñor* comeza a denominarse nos documentos tamén *Val de Miñor*, como veremos. O sintagma *de Miñor* usouse igualmente como segundo elemento de topónimos compostos para referirse ás poboacións ou demarcacións situadas no val: a vila e porto de *Baiona de Miñor*, a parroquia de *Santa Cristina de Miñor* (hoxe Santa Cristina da Ramallosa), o señorío de *Gondomar de Miñor* ou a parroquia e partido de *Parada de Miñor*. A esta parroquia de Parada fai referencia a atestación máis antiga que posuímos do hidrónimo: *Parata in ripa de Minor* a.915, onde o grafema <n> corresponde xa a unha nasal palatal /ɲ/ na fala, igual ca outras grafías da documentación posterior en latín e romance como *Mineor*, *Minnor*, *Mignor*, *Mior* etc.

Desde polo menos o século XVII o río Miñor consta nalgunhas fontes, especialmente cartográficas, como río *da Ramallosa* (*Río de la Ramallosa*, *Río de Ramallosa*) na súa desembocadura no esteiro da Foz, coñecida tamén como *Foz da Ramallosa*. Esta denominación alternativa do tramo final do río é irradiación do nome da *Ponte da Ramallosa*, construída no século XIII como parte das infraestruturas viarias promovidas desde Tui polo dominico Pedro González Telmo, San Telmo. A importancia e celebridade desta ponte medieval sobre o río Miñor, cargada ata hoxe de tradicións orais e vinculada a lendas e ritos de fertilidade, provocou unha expansión do topónimo, que pasou a aplicarse tamén a outros accidentes xeográficos inmediatos, incluídas as dúas parroquias unidas pola ponte: os nomes de *Santa Cristina de Miñor* e *San Pedro de Filgueiras* conviviron ata o século XVI cos de *Santa Cristina da Ramallosa* (polo menos desde 1528) e *San Pedro da Ramallosa* (atestado en 1544) ata que finalmente se impuxeron estes últimos. Non foi propiamente unha retoponimización, pois só mudou o segundo elemento do composto, de uso exclusivo en rexistros formais, xa que en ambos os casos o nome principal era o haxiotopónimo, coincidente coa advocación. *Ramallosa* é un adxectivo feminino derivado de *ramallo*, *ramalla* (e este de *ramo*, *rama*), relativo á ‘vexetación’ ou á ‘leña miúda’, un fitotopónimo (Navaza 2006: 461) de orixe latina ou romance, que naceu cando o nome de *Miñor* xa tiña moitos séculos de antigüidade.

Aínda que en moitas fontes se lle atribúe ao curso do río Miñor unha lonxitude de 16 km desde o seu nacemento no norte da Serra do Galiñeiro, na parroquia viguesa de Zamáns, ata a desembocadura na Foz, esa medida inclúe tamén o seu principal afluente, chamado hoxe *Río de Zamáns*. Ao Miñor propiamente dito correspóndelle só a metade dese curso, e tanto no uso local coma na cartografía e na rotulación viaria actuais só recibe o nome de *Miñor* o río resultante da confluencia do río de Zamáns co río das Rasas a carón da Paradela, no núcleo urbano de Gondomar. Na documentación medieval, non obstante, o nome de *Miñor* aplicábase tamén ao actual río de Zamáns, isto é, designaba o curso enteiro, desde a Serra do Galiñeiro ata o mar. Así se constata a comezos do século XII na demarcación medieval do couto de Vilaza, outorgado pola raíña Urraca e o seu esposo Raimundo de Borgoña; nela chámase *Miñor* o río que pasa pola zona coñecida aínda na actualidade como *O Pego Negro*, a carón da estrada que une Gondomar con Vincios: *ad flumen Minoris ubi dicunt Pelagum nigrum* (a.1106). Non sabemos cando se perdeu ese uso, pero no século XVIII xa estaban consolidadas as

denominacións de hoxe: no Catastro de Ensenada (1753) o río chámase *Río de Zamáns* nese mesmo lugar: *otro al sitio Pego negro (...) muele con agua corriente del expresado rrio de Samanes* (a.1753, CME, Vincios, Interrog. 17^a).

O hidrónimo *Miñor* ten orixe prerromana. É o habitual na hidronimia, especialmente a que denomina ríos de certa importancia, que polo regular conservan os seus nomes prehistóricos. Nas atestacións medievais en latín do nome deste río pode haber coincidencia homográfica co adxectivo latino *mīnōr*, ōris ‘menor’, pero debemos desbotar a posibilidade de que sexan a mesma palabra. Tanto o resultado actual *Miñor* como a constante presenza de *i* na primeira sílaba en todas as atestacións medievais esixen un étimo con *ī* longo, e o dese adxectivo latino era breve (de aí o resultado en *e* de *menos* ou *menor*); ademais, a propia sintaxe desas atestacións, co hidrónimo en xenitivo ou con preposición (*flumen Minoris* a.1106, *riuum de Minor* a.1149) non se corresponde coa esperable se se tratase dun adxectivo latino. A vogal tónica de *Miñor* realízase hoxe maioritariamente con *o* aberto /ɔ/, o que podería levar a supoñer un étimo con /ō/ breve, pero nese contexto fónico o topónimo tamén pode proceder dun étimo con *ō* longo.

Véñse aceptando comunmente entre os especialistas que o hidrónimo *Miñor* ten relación etimolóxica co nome do río *Miño*, o principal dos ríos galegos, do que só se diferenciaría pola súa terminación *-or*. Para *Miño*, documentado como *Minius* nas fontes clásicas, propuxéronse moi variadas etimoloxías, examinadas por Moralejo Álvarez (2004: 203-216 e 2007: 257-279). Hans Krahe (1949-1950: 256 e 1964: 98) incluíu o nome do Miño, xunto cos doutros ríos de Europa (galo *Moenus*, hoxe *Main*, inglés *Meon*, irlandés *Maín*, *Maoin*, polaco *Minia* e *Mianka*, lituano *Minija*, italiano *Mignone*...) como representantes dun antigo tema hidronímico formado mediante un alongamento nasal a partir da terceira das raíces indoeuropeas **mei-* establecidas por Pokorny (IEW 710.3), a que significa ‘camiñar, ir’. Desde entón, esa é a etimoloxía máis aceptada: *Mei-n-io* > *Min-io* > *Miño*. Carlos Búa, non obstante, advirte que o *Minius* con que aparece o hidrónimo galego nas fontes clásicas podería ser a latiniización dunha forma indíxena **Mni(o)*, explicable tamén a partir da raíz indoeuropea **ab-* (IEW 1) ‘auga’ (apud Moralejo Álvarez 2007: 278). Sexa como for, non parece haber dúbida da orixe indoeuropea do nome do Miño. Krahe advirte que a dispersión xeográfica dos hidrónimos da raíz **mei*, localizados en áreas célticas, itálicas e eslavas, obriga a supoñelos pertencentes ao máis antigo estrato indoeuropeo, o que el denominou *alteuropäisch*, paleoeuropeo.

Polo que respecta á terminación *or*, que diferencia *Miñor* de *Miño*, non parece haber dúbida de que se trata dun sufixo. Villar Liébana ten explicado moitos topónimos prerromanos en *or* e *ur* da península e de fóra dela a partir dun elemento hidronímico que remonta á raíz **ūra* ‘auga’ (Villar 2000: 191-208), o que levaría a considerar como compostas, e non derivadas, as formas en que está presente. Con todo, debemos desbotar para *Miñ-or* esa posibilidade, pois ao estar a vogal dese elemento en posición tónica esperaríamos un resultado en *-ur* que se contradí con todas as atestacións antigas de *Miñor*. A terminación *or* ha de ser, xa que logo, un sufixo. Desbotado o ōr latino e o seu correspondente romance, que só forman derivados substantivos a partir de verbos ou ocasionalmente de adxectivos (*cantor*, *reitor*, *sabor*, *grandor*), temos que inclinarnos por un sufixo tamén prerromano *or* (ōr segundo Bascuas), presente noutros hidrónimos europeos e ben representado no occidente hispánico, coma nos nomes dos ríos

Sabor (< medieval *Salabor*), *Salor*, *Onor*, etc. Tanto Moralejo Álvarez (2007: 279) como Bascuas reparan no rendemento deste sufixo *or* na hidronimia paleohispánica e advirten que moitos dos hidrónimos en que está presente parecen formar parella alternante con hidrónimos idénticos pero derivados en ón (ríos *Sabor* e *Sabón*; *Salor*, *Salón* e *Jalón*; *Ibón* e *Ibor*; *Lidón* e *Lidor*, etc.). Bascuas, que chega a sospeitar que «talvez teñamos aquí unha pervivencia da arcaica declinación indoeuropea en *r / n*», explica *Miñor* a partir de *Miño* con ese sufixo (2015: 225), pero non aclara se o étimo que propón é **Min-or* ou con dobre sufixación **Min-i-or*. Neste segundo caso, de acordo coa mencionada alternancia, o noso *Miñor* tería correspondencia co nome do río que aparece mencionado como *Minionem* en Virxilio (*Eneida* X, 183), na Etruria, hoxe *Mignone*.

Moralejo Álvarez propón outra hipótese etimolóxica para *Miñor*. Para *Miño* acepta a explicación de Krahe e inclúeo entre os hidrónimos galegos que poden adscribirse ao estrato paleoeuropeo (Moralejo 2007: 336). Cre tamén que *Miñor* é un derivado de *Miño*, mesmo un topónimo replicante de *Miño*, motivado por este, mais aínda que recoñece o rendemento que ten na hidronimia o mencionado sufixo *or*, alternativo de *on*, non cre que poida entrar na formación de *Miñor* por razóns morfolóxicas, xa que esixiría no étimo unha sufixación complexa (co sufixo *io* de *Miño* ademais dese sufixo *or*), e considera máis recomendable supoñer que a terminación *or* do nome do río corresponde ao resultado dunha forma de xenitivo dun sufixo diminutivo latino:

Pero, además de que una alternancia entre las sufijaciones complejas *ior y *ion no parece tan normal, para Miñor hay otra hipótesis más recomendable por su economía. Del antropónimo Pinius el diminutivo o afectivo Piniolus tiene notable documentación medieval y llega hasta hoy en Piñor (seis en toda Galicia), Dompíñor (dos veces) y otras variantes (...), de un poseedor en genitivo *Pinioli. Este conjunto nos sirve de guía para proponer que el Miñor es un *Miniolus, un 'Miño pequeño' que contrasta con el grande y próximo Minius. Así, Miñor supone un genitivo *Minioli que se explica bien si partimos del *Vallis Minioli que se continua hoy en Valminor o Val Minor (¡no Val de Miñor!); por no haber hoy una entidad de población Miñor, nos ahorramos, pero no excluimos, suponer un "nomen possessoris" gen. *Minioli (Moralejo 2007: 279-280).

A esta etimoloxía de Moralejo pódenselle apoñer varias obxeccións. O seu reparo ás sufixacións complexas nas formas pertencentes a ese tema hidronímico contradíse co *Minionen* de Virxilio (hoxe *Mignone*), aínda que para *Miñor* nin sequera é necesario supoñer un iode no étimo, pois cabe a posibilidade de que en vez do sufixo *io* do nome do *Miño* teñamos directamente o sufixo *or* no do *Miñor*, sen sufixación complexa ningunha. Nese contexto fónico, cun *n* intervocálico tras *i* longo, dun étimo sen iode **Minor* resulta igualmente a consoante nasal palatal, coma en *viño* < *vīno* ou *piñeiro* < *PĪNARIU*. En segundo lugar, é certo que un étimo en *ÖLI* pode dar un resultado romance en *or*, coma no exemplo antropotoponímico en que se apoia Moralejo, pero nos topónimos derivados dese exemplo as atestacións medievais amosan vacilación nas grafías *Pinol* / *Pinor* (a grafía maioritaria con que se rexistran os dous *Piñor* ourensáns ata o século XIV é con *l* final), mentres que *Miñor* sempre se documenta con *r*, sen excepción. En terceiro lugar, Moralejo apoia a súa hipótese na crenza de

que *Val Miñor* ou *Valmiñor* é a forma patrimonial (di entre exclamacións que non é *Val de Miñor*), e posto que a estrutura habitual dos compostos cun primeiro elemento *Val-* (< lat. *vallem*), tanto galegos coma doutras áreas peninsulares e románicas adoita levar a preposición *de* ante o substantivo que constitúe o segundo elemento do composto (*Valdeorras*, *Valdemiñotos*, *Valdedeus*, *Valdegodos*, *Valderramos...*), a anómala estrutura de *Val Miñor*, sen preposición, obrígaos a optar por supoñer un xenitivo nese segundo elemento para explicar a anomalía. Nótese que Moralejo considera este condicionamento morfosintáctico aínda máis forte ca o carácter orixinariamente hidronímico de *Miñor* (e en consecuencia a súa relación con *Miño*), posto que non exclúe a posibilidade dunha orixe antropotoponímica do nome do río, a partir dun nome persoal masculino *Minius* rexistrado na epigrafía da Tarraconense, de xeito que o río *Miñor* tería o seu paralelo nunha *Fuente Miñor* en Coca, Segovia, para a cal se suxire como orixe o xenitivo dun antropónimo latino *Miniolus (Moralejo 2007, nota 278).

Estas razóns invalidan a hipótese de Moralejo, polo que debemos seguir aceptando como máis verosímil a que supón que *Miño* e *Miñor* corresponden a dúas sufixacións diferentes dun tema hidronímico que remonta á terceira das raíces indoeuropeas **mei-* de Pokorny, como propuxo Krahe para o segundo. Esta explicación non exclúe que *Miñor* poida ser hidrónimo replicante de *Miño*, isto é, motivado por este, tal como pretende Moralejo, cun significado como ‘o *Miño* pequeno’, dada a proximidade xeográfica dos respectivos estuarios. Aínda que non podemos ter certeza do valor do sufixo *or* presente na hidronimia, é ben coñecido o emprego do seu paralelo *on* para formar derivados a partir do nome principal do río que serven para denominar o seu curso alto ou ben un afluente, como en *Avia* e *Avión*, *Deza* e *Dezón* (> *Dozón*) etc., cun valor moi probablemente diminutivo, segundo se deduce do feito de que en usos idénticos tamén se emprega o sufixo diminutivo correspondente ao latín *ĕllu*, -*ĕlla* (*Sar* e *Sarela*, *Sárdoma* e *Sardomela*, *Tambre* e *Tamarela* etc.).

DE VAL DE MIÑOR A VAL MIÑOR PASANDO POLO CASTELÁN

A denominación *Val Miñor* ou *Valmiñor* que toma Moralejo como punto de partida para a súa hipótese non é denominación tradicional, senón unha creación recente, produto da regaleguización dunha forma castelanizada *Valle Miñor*, que á súa vez substituíra un *Valle de Miñor* anterior, resultado da adaptación ao castelán da forma patrimonial galega *Val de Miñor*.

Val de Miñor é a forma que rexistramos desde o século XIII como alternativa a *Miñor* ou *Terra de Miñor*, e convive con estas denominacións durante a Idade Media ata acabar desprazándoas. Os notarios asinan como *notario en Tebra et en Miñor* (a.1257), *notario en Bayona et en Minor* (a.1266), *en Bayona e enno val de Miñor* (a.1280, a.1281), *notario jurado de Tebra e de Minor* (a.1282), *en terra de Miñor* (a.1290), *Val de Miñor* (a.1387), *en el Val de Miñor* (a.1446). A denominación *Val de Miñor* non só é habitual na documentación medieval en galego, senón tamén na do século XVI en castelán, e só no XVII comeza a verse substituída nesta lingua en medios eclesiásticos pola forma que castelaniza o primeiro substantivo, *Valle de Miñor*, o que vén sendo propiamente unha hipercastelanización, pois na toponimia do dominio lingüístico castelán o latín *vallem* tamén pode dar o resultado *val-* na posición proclítica do primeiro elemento

de compostos. Para a datación desa hipercastelanización pode servírnos de referencia o feito de que no tomo becerro de San Domingos de Tui (anos 1588-1647), escrito integramente en castelán, nos asentos do foro dos bens de Juan de Arines lemos *Val de Miñor* no título e nos rexistros iniciais, datables a finais do século xvi e os primeiros anos do xvii, mentres que unha anotación posterior, de diferente man, engade: *Paga esta capellanía este año de 618 Maria Afonso, viuda q quedo de Juan de Arines. Vive en Fontán, Valle de Miñor*» (AHN, Clero, L10398 PARES). Desde o século xvii ata a segunda metade do xix esta forma, *Valle de Miñor*, é a que se usa na documentación escrita. Rexístrase indistintamente con e sen artigo: *María Troncoso (...), natural del valle de Minor* (a.1625, Pares), *feligresia de Gondomar y Valle de Miñor* (a.1641, Pares), *vecino del valle de Miñor en el nuestro rreyno de Galicia* (a.1662 Pares).

O Padre Sarmiento, nas viaxes de 1745 e 1754 e noutros textos emprega a forma galega («*llaman así en Val de Miñor.*») e a castellanizada («*hacia el Valle de Miñor*», «*en el Valle de Miñor*»...). Podemos ter certeza de que a forma usual na fala era daquela *Val de Miñor*, aínda que só asome esporadicamente nos textos escritos.

Valle de Miñor é tamén a forma que figura no Catastro de Ensenada (1753), onde se repite no encabezamento das respostas ao Interrogatorio das distintas parroquias:

En la feligresia de Santiago de Parada á doze días del mes de Abril año de mill setezientos cinquenta y tres, el sr don Bartholomé Joseph de Araujo y Cadabal, regidor perpetuo de la Ciudad de Tuy y comandante de los trozos del Partido del Valle de Miñor (CME, Mañufe).

A denominación castellanizada *Valle de Miñor* segue a ser a habitual nos textos escritos no século xix: *Pedro Loudrón, apoderado del Valle de Miñor* (a.1815 PARES), *José Arias Teijeiro, comandante de Voluntarios Realistas del valle y partido de Minor* (*Diario de Avisos de Madrid*, 9-06-1825), *Alonso Real, alcalde del valle de Miñor* (*El Heraldo*, 17-09-1843) etc. Esa é tamén a forma que recolle o dicionario de Madoz: *el valle de Miñor* (Madoz 1845: s.v. *Bayona*).

A forma sen preposición entre os dous elementos do topónimo composto (*Valle Miñor*) é insólita antes das últimas décadas do século xix. Atopámola por primeira vez na documentación de Santa María de Oia, no libro dos bens deste mosteiro en Panxón (AHN Clero L.10213 PARES), que contén documentación de 1511 a 1672 e vai precedido dun índice (“*Tabla de lo contenido en este libro de Panxon*”), onde se le “*Valle Miñor*” e “*Memorial simple de los bienes que este Monasterio tiene en el Valle Miñor*”. Aínda que ese índice non leva data, é sen dúbida moi posterior aos documentos que forman o volume e semella do século xix. Na década de 1840 comezamos a rexistrar algunhas veces *Valle Miñor* na prensa de Madrid (por exemplo, en *La Postdata* 17-04-1844), mais antes da década de 1880 son casos moi excepcionais, algún deles simple gralla de impresión, fronte ao habitual *Valle de Miñor*. En Galicia rexistramos o uso de *Valle Miñor* por primeira vez en Antonio de la Iglesia nun poema de *El Álbum de la Caridad* (1862: 250), («*Por el [refírese ao mes de maio] do Miño nas veiras / e mais no valle Miñor / Antre froles de roseiras / Láyase o doncel de amor*»), onde non pode atribuírse a esixencias da métrica porque é doada a solución que respecta o topónimo con preposición sen alterar o oitosílabo. Máis de dúas décadas máis tarde, en *El Idioma Gallego*, reproduce unha paremia popular coa forma tradicional galega: *Millor*

por Millor, *Val de Miñor* (1886: III, 222). Para a consolidación da denominación *Valle Miñor* debeu ter influencia decisiva o *Faro de Vigo*, decano da prensa española, fundado en 1853. Na década de 1870 comeza este periódico a empregar ocasionalmente a variante sen preposición, por exemplo, na información sobre o proxecto de ferrocarril a Baiona, que foi tema reiterado nas súas páxinas durante anos (en artigos sobre este asunto lemos *Valle Miñor* en 20-06-1876 ou 19-01-1888, por exemplo, e *Valle de Miñor* en 19-02-1880 ou 6-12-1889). Desde 1880 o *Faro de Vigo* usa *Valle Miñor* de modo sistemático na información eclesiástica ou das viaxes do bispo de Tui, quizais porque o propio bispado emprega esa forma, e pouco a pouco vaise facendo habitual nos textos de determinadas seccións, dependendo das preferencias de cada autor, ata que acaba por xeneralizarse a toda a redacción do periódico, en contraste coa información procedente do propio val, onde continúa empregándose a forma castellanizada con preposición, como nunha carta ao director enviada polos «cosecheros de vinos del Valle de Miñor» (*Faro de Vigo*, 22-07-1888). Na década de 1890 a proporción das ocorrencias da forma con preposición vai diminuindo sensiblemente. Xornalistas como Xoán Neira Cancela (Vigo 1849 - Ourense 1909) contribuíron a difundir a forma *Valle Miñor* noutras publicacións periódicas de Galicia e de fóra dela. A consolidación definitiva da denominación sen preposición debeu de producirse a partir de 1902, data en que o xornalista Xosé María Barreiro (Baiona 1871-1923) fundou na súa vila natal o semanario titulado *El Valle Miñor*.

É de supoñer que durante o século XIX a forma popular oral seguía a ser *Val de Miñor*, tal como a recolle Antonio de la Iglesia en *El idioma Gallego* (1886). O triunfo de *Valle Miñor* sobre *Valle de Miñor* debeuse ver favorecido tamén polo feito de que na primeira destas formas non se afastaba tanto da forma patrimonial *Val de Miñor*, cuadrísílabo tamén e da cal só difería nun fonema.

Ao longo do século XX, *Valle Miñor* triunfou tamén na fala local (hoxe segue sendo moi empregada por falantes nativos), ao tempo que comezou a usarse en textos escritos en galego a súa regaleguización, *Val Miñor*. Esta foi a que se *restaurou* na transición, por supoñela o topónimo xenuíno galego, e nestas últimas décadas gañou notable extensión de uso.

BIBLIOGRAFÍA

CME = *Catastro del Marqués de la Ensenada* (www.pares.es)

AHN = *Archivo Histórico Nacional* (Madrid). Os documentos que se citan son accesibles no portal PARES (www.pares.es)

IGLESIA, ANTONIO DE LA (1862): “O maio”, en *Álbum de la Caridad: Juegos Florales de La Coruña en 1861: seguido de un mosaico poético de nuestros vates gallegos contemporáneos*, pp. 249-255. A Coruña: Imprenta del Hospicio Provincial.

— (1886): *El idioma gallego, su antigüedad y vida*. Tomo III. A Coruña: Biblioteca gallega.

KRAHE, HANS (1949-1950): “Älteuropäische Flussnamen”, in BNF (*Beiträge zur Namenforschung*), 1.1. (1949-50), pp. 24-51 e 1.3 e (1949-50) pp. 247-267, Heidelberg.

— (1964): *Unsere ältesten Flussnamen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

IEW = Pokorny

- MORALEJO ÁLVAREZ, JUAN JOSÉ (2004): “El río Miño y sus etimologías” en A. Franco (coord.): *Patrimonio Artístico de Galicia y otros estudios. Homenaje al Prof. Dr. Serafín Moralejo Álvarez, III*. Santiago: Xunta de Galicia, 2004, pp. 203-216 (257 reeditado en *Callaica nomina*).
- (2007): *Callaica Nomina. Estudios de onomástica gallega*. Santiago de Compostela: Fundación Barrié de la Maza.
- NAVAZA BLANCO, GONZALO (2006): *Fitotoponimia galega*. Santiago de Compostela: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- POKORNY, JULIUS (1959 [1994]): *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (IEW), 2 vols. Tübingen und Basel: Francke. [cítase pola versión dixital 2.0 (xuño de 2011), de acceso en http://dnghu.org/de/Indogermanisches_Etymologisches_Woer-terbuch/].
- SARMIENTO, FR. MARTÍN (1754 [1999]): “Viaje a Galicia en 1754,” en X. L. Pensado Tomé / Lectorado galego de Salamanca: *Galicia desde Salamanca (2)*. Santiago de Compostela: Dirección Xeral de Política Lingüística.
- SARMIENTO, FR. MARTÍN (1757-1762 [1999]): *Onomástico etimológico de la lengua gallega*. Ed. de J. L. Pensado Tomé. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- VILLAR LIÉBANA, FRANCISCO (2000): *Indoeuropeos y no indoeuropeos en la Hispania prerromana*. Salamanca: Ediciones de la Universidad.